

Obletnice pomembnih in prelomnih dogodkov v slovenski zgodovini so zagotovo odlična priložnost za izid novih publikacij, ki poglobljeno obravnavajo tako zapleten proces, kot je bil denimo nastanek samostojne slovenske države ter prehod iz totalitarizma v demokracijo (ta prehod še ni povsem izvršen). Na zadnji dan maja 2013 je tako minilo petindvajset let od aretacije Janeza Janše, s čimer se je začela afera JBTZ (kar označuje priimke obtoženih v kasnejšem montirnem sodnem procesu – Janša, Borštner, Tasič, Zavrl). Zagotovo ni naključje, da je ob petindvajsetletnici tega dogodka izšla tudi izjemno zanimiva monografija publicista Igorja Omerze, ki se je slovenski javnosti že predstavil s knjigama *Edvard Kocbek – osebni dosje št. 584* ter *Od Belce do Velikovca*, v katerih se je avtor na konkretnih primerih lotil metod delovanja jugoslovanske tajne politične policije, ki jo v slovenskem prostoru poznamo pod imenom Udba, čeprav je bil njen uradni naziv ob razpadu Jugoslavije Služba državne varnosti (SDV). In navsezadnje, Omerza, ki sicer

ni zgodovinar, svoja opažanja in teze gradi predvsem na najdenem dokumentarnem gradivu, ki ga je našel v Arhivu RS. Kot je znano, je bilo njegovo raziskovanje arhivov SDV-ja za nekaj časa celo onemogočeno, saj je del slovenske politike poskušal z zakonodajno spremembo izsiliti zaprtje arhivov komunistične tajne službe z izgovorom, da je šlo za povsem normalno varnostno-obveščevalno službo, ki je skrbela za varnost države, in da bi razkritje arhivov lahko ogrozilo varnost Slovenije. Resnici veliko bližja pa je trditev, da bi razkritje arhivov dejansko ogrozilo tisti del slovenske politike, ki svojo identiteto ter prakso še vedno gradi na revolucionarnih izročilih.

Morda je tudi prav to razlog, da knjiga Igorja Omerze o aferi JBTZ zelo neposredno in za marsikoga tudi neprijetno spregovori o političnem ozadju t. i. procesa proti četverici, torej dogodka, ki je slovensko pomlad iz zaprtih intelektualnih krogov ponesel na ulice in s tem močno razširil prostor politične svobode. V sami knjigi so namreč objavljeni številni dokumenti, opisan pa je tudi kronološki potek afere JBTZ. Začelo se je 21. decembra 1987 (samo nekaj dni po litostrojski stavki!), ko je glavno poveljstvo JLA v Beogradu pod vodstvom generala Stevana Mirkovića poslalo na armadna področja splošen ukaz o tehnični reorganizaciji znotraj

armade oz. prilagoditev novim okoliščinam. Ukaz je bilo seveda potrebno področno prilagoditi, zato je področni ukaz poveljstva 9. armade (ukaz št. 5044-4) s sedežem v Ljubljani podpisal njen poveljnik Svetozar Višnjić in ga kot vojaško skrivnost dal razposlati neposredno podrejenim starešinam JLA na omenjenem armadnem območju. Omenjeni dokument pa je prišel v roke zastavniku JLA, Slovincu Ivanu Borštnerju, ki je že leto prej izstopil iz zveze komunistov in si zato nakopal zasledovalce iz vojaške Kontraobveščevalne službe (KOS), svoje težave pa je že tedaj pojasnil uredništvu Mladine, ki ga je obiskal tudi ob prejemu dokumenta in uredniku notranjepolitične redakcije Davidu Tasiču predal delno kopijo omenjenega dokumenta (ob tem sta bila prisotna tudi odgovorni urednik Franci Zavrl ter za kratek čas tudi glavni urednik Robert Botteri). Mladina je namreč močno dvigovala pritisk z odkrivanjem tabu tem, predvsem pa s kritiko na račun JLA, ki je dosegla vrh z objavo članka "Mamula go home", v katerem je napadla tedanjega jugoslovanskega sekretarja za ljudsko obrambo admirala Branka Mamulo (po rodu Srba s Hrvaške) zaradi njegovega trgovanja z orožjem v Etiopiji, kjer je bila tedaj državljanska vojna, ter zaradi gradnje luksuzne vile v Opatiji. Mamula se je sredi leta 1988 tudi res umaknil s položaja, saj

ga je na funkciji obrambnega sekretarja tedaj že zamenjal general Veljko Kadijević (njegov namestnik pa je postal admiral Stane Brovet, po rodu Slovenec in najvišji slovenski oficir v času agresije JLA proti Sloveniji leta 1991). Sledilo je veliko razburjenje zaradi "napadov na armado", beograjski centralisti pa so celo poklicali slovensko partijsko vodstvo v Beograd na zagovor, češ da bo potrebno bolj odločno ukrepati proti novonastajajoči "kontrarevoluciji". V mislih seveda niso imeli samo Mladine, pač pa tudi nekatere druge alternativne medije, med drugim tudi avtorje 57. številke Nove revije. Seveda je tudi vrh slovenske zveze komunistov začel razmišljati, kako bi na "primeren" in ne preveč hrupen način utišal vse glasnejšo opozicijo. Zanimivo je, kot piše Omerza, da je bil neposredni povod za aretacije Janše, Borštnerja in Tasiča (Zavrլ se je aretaciji izognil z odhodom v psihiatrično kliniko) šele izvod revije "Narodna armija", v kateri je JLA "vrnila udarec" Mladini zaradi članka o Mamuli. Omenjena izdaja revije je namreč močno ujezila Zavrļa, ki je nato po telefonu poklical na podjetje Mikro Ada, ki se je ukvarjalo z namizno-računalniškim založništvom in kjer je bil tedaj zaposlen Janša, sicer občasni sodelavec Mladine za pokrivanje vojaških vprašanj. Direktor Mikro Ade je bil Omerza, v podjetju pa je bil zaposlen tudi mirovnik Marko

Hren. Zavrļ je kopijo dokumenta odnesel Janši, njegov telefonski klic pa so prestregli tudi agenti SDV-ja z oceno, da Janša kot "nepoklicana oseba" poseduje tajno povelje JLA, ki ga je Borštner sicer skopiral izven vojašnice in brez oznak zaupnosti, brez naslovljenca in avtorja ukaza. Ker pa je bil Janša, sicer tudi uredniški sodelavec "Časopisa za kritiko znanosti" (ČŽK – izdajala ga je univerzitetna konferenca ZSMS, urejali so ga še Igor Bavčar, Bojan Korsika in Bojan Fink), tudi kandidat za predsednika ZSMS-a in je predstavil za tisti čas zelo radikalen program, se je slovenska partijska politika odločila, da ga na silo ustavi. To pa je lahko storila le tako, da je ves čas politično koordinirala akcije SDV-ja preko tedanjega republiškega sekretarja za notranje zadeve Tomaža Ertla in aretacijo "nastavila" na čas, ko bi bili predstavniki slovenskega političnega vrha na kakšni pomembni seji v Beogradu in bi bili s tem vnaprej oprani suma, da so imeli "kaj zraven". Ob tem je zanimivo, da je bila JLA o najdbi kopije dokumenta obveščena zelo pozno (preko Staneta Dolanca), šele deset dni pred aretacijo Janše, kar potrjuje tezo, da ni šlo za običajne zakonite postopke pri zatiranju kriminala, pač pa za politično akcijo, ko so se v "vmesnem času" preigravale različne variante politične likvidacije Janeza Janše. V mesecu aprilu in maju je tako SDV kar petkrat

"tajno" preiskal prostore Mikro Ade, s čimer je samo pripravil teren za "uradno" kriminalistično preiskavo na dan aretacije – takrat bi bili "dokazi" za kaznivo dejanje že na mestu. SDV je aretacijo Janše sicer načrtoval 30. maja 1988, vendar jo je moral zaradi odhoda Janše in Omerze v München preložiti na en dan. Isti dan, ko je bil aretiran Janša, so varnostni organi JLA aretirali Ivana Borštnerja, naslednji dan pa je SDV predal Janšo vojski, podobno je tri dni kasneje, potem ko je Borštner razkril, komu je izročil dokument, SDV aretiral Tasiča in ga prav tako izročil v roke JLA, ki je vse tri obtožence strpala v dobro varovan vojaški preiskovalni zapor na Metelkovi ulici v Ljubljani, v isti zgradbi, kjer je bilo tudi poveljstvo 9. armade in kjer je do tedaj imel svojo zaposlitev tudi Ivan Borštner. Vsi trije, ki so bili pripti, so svojo trpko izkušnjo z izjemno krutim zaporniškim režimom opisali v knjigi *JBTZ – 25 let kasneje* (ponatis knjige *JBTZ – sedem let kasneje*), ki je izšla hkrati s knjigo Igorja Omerze.

Po aretacijah je afera končno postala "javna" – novica o tem, da je bil kandidat za predsednika ZSMS-a aretiran, se je namreč razširila kot blisk, samo nekaj dni po aretaciji Janše pa je nastal Odbor za varstvo človekovih pravic (ta naziv je dobil nekaj dni po ustanovitvi). Omenjenemu odboru se je pridružilo veliko število ljudi ter tudi

organizacij (tudi z drugih delov Jugoslavije), seznam le-teh je shranjen na zgoščenki, ki je priložena knjigi. Z odborom je tako nastala neke vrste fronta, ki so se ji pridružili, kot je kasneje priznal šef CK ZKS-a Milan Kučan, tudi nekateri komunisti – bržkone je bil tudi to eden od pglavitnih razlogov, da odbor ni dobil konkretne organizacijske oblike ter političnega programa, pač pa je po letu in pol prenehal obstajati.

Bralec se bo verjetno vprašal, v čem je dodana vrednost omenjene knjige v siceršnji poplavi literature, ki na takšen ali drugačen način obravnava slovensko pomlad. Poleg številnih kopij dokumentov namreč bralec lahko v njej najde neposredne dokaze o tem, kako globoko je bil vrh Zveze komunistov Slovenije vpleten v aretacije, pri čemer je obtožence nato predal v roke JLA in se skušal s tem odkupiti vse bolj nestrpnemu Beogradu. Janši bi namreč lahko tedaj podtaknili tudi kaznivo dejanje posedovanja stenograma zagovora Kučana v Beogradu, ki je bil državna skrivnost in bi za posedovanje le-tega dobil višjo kazen kot pa za izdajo vojaške skrivnosti. Pravzaprav Janša vojaške skrivnosti sploh ni izdal, kajti do Janševe aretacije vsebina vojaškega ukaza št. 5044-3, ki namiguje na poseg vojske v civilno sfero ter na represijo, sploh ni bila objavljena, pač pa so uslužbenci SDV-ja v ovadbi Janši podtaknili namen, da

vojaško skrivnost izda. To pomeni miselni delikt, ki se je četrto stoletja kasneje kot farsa ponovil v kontekstu afere Patria pri "poskusu prejema podkupnine". Z izdajo knjige Igorja Omerze o JBTZ-ju pa je nastopila še ena pomembna posledica: nihče iz tedanjega vrha ZKS-a se ne more sklicevati na to, da o aretacijah niso vedeli ničesar, da je bilo vse skupaj koordinirano zgolj po zakonu in da je vse skupaj samoiniciativno izvajala JLA. Prav tako nihče ne more več ponavljati sicer večkrat ponovljene laži, da je Janša odtujil tajen dokument, saj je dokument dobil od urednika Mladine, na uredništvo pa ga je prinesel podoficir JLA slovenskega porekla, ki se tedaj verjetno ni zavedal, kako usodno bo tajni ukaz JLA posegel v slovensko politično dogajanje. In navsezadnje, kasnejše dogajanje v JLA ter njene akcije proti Sloveniji, še posebej od izvolitve Demosove vlade dalje, so pokazale, da intepretacija ukaza št. 5044-3, kot jo je predstavil Borštner, le ni tako iz trte izvita kot skušajo to nekateri še danes prikazati, češ, da je šlo za redno dejavnost armade v varovanju pred zunanjim sovražnikom. Skratka, z branjem knjige Igorja Omerze bralec dobi vse relevantne informacije (med njimi tudi nekatere zamlčane, pa tudi takšne, ki lahko služijo kot pomoč za boljše predstavo o tem, s kakšno dejavnostjo se je ukvarjalo računalniško-založniško

podjetje Mikro Ada), preko katerih si lahko ustvari realno sliko o aferi JBTZ, njenemu ozadju in njenih (neposrednih) posledicah. Navsezadnje pa tudi o tem, kdo vse je pristopil v Odbor za varstvo človekovih pravic, zato je knjigi priložena tudi zgoščenka s kopijo podpisanih članov odbora. Prav zato je knjiga razdeljena na dva dela: prvi del opisuje dneve pred aretacijo Janše, drugi del pa dneve, ki so aretacije sledili.

Gašper Blažič